

РОЗДІЛ 4. ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО, ГОСПОДАРСЬКО-ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО

УДК 346.3

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.73.21>

ПРЕДМЕТ ДОГОВОРУ ПРО ПЕРЕДАННЯ ПРАВ НА ВИКОРИСТАННЯ ОБ'ЄКТІВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ У ПІДПРИЄМНИЦТВІ

Кикоть П.В.,
*кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри підприємницького та корпоративного права
Київського національного економічного університету
імені Вадима Гетьмана
ORCID: 0000-0001-7818-8267
pavlo.kykot@kneu.edu.ua*

Кикоть П.В. Предмет договору комерційної концесії на використання об'єктів інтелектуальної власності у підприємстві.

У статті досліджуються питання визначення предмета підприємницького договору загалом та проблема предмета договору про передавання прав на використання об'єктів інтелектуальної власності у підприємстві зокрема.

Доведено, що в науці господарського права визначено складний предмет підприємницького договору, цей предмет включає два рівні. Перший рівень становить основна дія, яка спрямована на досягнення мети договору. Другий рівень становить об'єкт, стосовно якого ця дія вчиняється.

З'ясовано, що в нормах Господарського кодексу України та Цивільного кодексу України предмет договору комерційної концесії визначений не однаково; Господарський кодекс України не містить конкретної норми щодо предмета цього договору та визначає його об'єкт ширше, ніж Цивільний кодекс України. Закон визнає предметом договору комерційної концесії право на використання об'єктів права інтелектуальної власності, комерційного досвіду та ділової репутації.

Доведено, що предмет договору комерційної концесії є складним. На первинному рівні елементом предмета договору комерційної концесії є дії правоволодільця, які спрямовані на надання користувачеві права використання в його підприємницькій діяльності прав інтелектуальної власності, які належать правоволодільцеві. На другому рівні предмет договору комерційної концесії включає в себе право на використання об'єкта права інтелектуальної власності, яким правоволодільець наділяє користувача, та цей конкретний об'єкт інтелектуальної власності.

Об'єкт інтелектуальної власності стає предметом договору комерційної концесії завдяки своїй оборотоздатності. Його товароздатність проявляється у споживчій вартості та міновій вартості об'єкта інтелектуальної власності (приватна компонента), а також у наявності визначеного законом правового режиму об'єктів інтелектуальної власності, який встановлює правила відчуження таких об'єктів, їх обігу в товарному обороті, що забезпечує баланс приватних та публічних інтересів (публічна компонента).

Ключові слова: предмет договору, комерційна концесія, використання авторських прав у підприємстві.

Kykot P. Subject of the agreement on the transfer of rights to use intellectual property objects in business.

The article examines the issue of defining the subject of a business contract in general and the problem of the subject of a contract on the transfer of rights to use intellectual property objects in entrepreneurship in particular.

It is proven that the science of economic law defines a complex subject of a business contract, this subject includes two levels. The first level is the main action aimed at achieving the purpose of the contract. The second level is the object in relation to which this action is performed.

It was found that in the norms of the Economic Code of Ukraine and the Civil Code of Ukraine, the subject of a commercial concession contract is not defined in the same way; The Commercial Code of Ukraine does not contain a specific norm regarding the subject of this contract and defines its object more broadly than the Civil Code of Ukraine. The law defines the right to use objects of intellectual property rights, commercial experience and business reputation as the subject of a commercial concession contract.

It has been proven that the subject of the commercial concession contract is complex. At the primary level, an element of the subject matter of a commercial concession agreement is the right holder's actions, which are aimed at granting the user the right to use intellectual property rights belonging to the right holder in his business activity. At the second level, the subject of the commercial concession agreement includes the right to use the object of intellectual property rights, which the right holder grants to the user and this specific object of intellectual property.

An object of intellectual property becomes the subject of a commercial concession contract due to its turnover capacity. Its marketability is manifested in the consumer value and exchange value of the object of intellectual property (private component), as well as in the presence of a legally defined legal regime of objects of intellectual property, which establishes the rules for the alienation of such objects, their circulation in commodity circulation, which ensures balance of private and public interests (public component).

Key words: subject of the contract, commercial concession, use of copyright in business.

Постановка проблеми. Питання про предмет договору доволі активно дискутується в юридичній науці; воно обговорюється в різних контекстах: з позиції трактування самого поняття «предмет договору», у розрізі співвідношення з об'єктом та предметом зобов'язання, у межах концепції підприємницьких договорів (комерційних контрактів) та ін. Це питання прямо пов'язане з низкою інших дискусійних проблем в юридичній науці, зокрема, щодо співвідношення понять «об'єкт» і «предмет» зобов'язального правовідношення, поняття об'єкта договору та об'єкта правовідношення, предмета зобов'язання, предмета виконання зобов'язання та ін. Щодо зазначених понять у правовій літературі висловлюються відмінні один від одного погляди, що не дозволяє однозначно визначити і предмет конкретного виду будь-якого договору, зокрема, і договору комерційної концесії, за яким один суб'єкт підприємництва передає свої права іншому суб'єктові господарювання для використання у підприємницькій діяльності. Законодавець по-різному вирішує питання предмета цього договору в нормах Господарського кодексу України та Цивільного кодексу України. Вирішення цього питання є важливим остільки, оскільки предмет договору є ідентифікуючою ознакою будь-якого договору [1, С. 133], а отже впливає і на його зміст, на права та обов'язки сторін, способи їх здійснення.

Стан опрацювання проблематики. У різних працях висвітлюються різноманітні погляди на зазначені поняття та різні уявлення про їх співвідношення між собою. Багато вчених (Т.В. Боднар, О.В. Дзера та ін.) схиляються до думки, що предметом зобов'язання, як і предметом виконання є «матеріальний об'єкт зобов'язання», який був виділений свого часу у працях О.С. Іоффе [2, С. 612], тобто предметом зобов'язання є певні матеріальні (майнові) блага: гроші, речі, товар, інше майно, щодо якого здійснюються певні дії; але в деяких випадках, наприклад, у разі, якщо одна сторона передає іншій відступне, предмет зобов'язання внаслідок виконання не буде співпадати з об'єктом цього самого зобов'язання [3, С. 155, 156]. Представники науки господарського права також вважають предметом договору майно, майнові блага та зазначають, наприклад, що в господарському договорі умови про предмет мають визначати найменування (номенклатуру, асортимент) та кількість товару (робіт, послуг), та одночасно – вимоги до їх якості [4, С. 13]. Поряд із цим в юридичній літературі висловлюються й інші думки, які піддають сумніву зазначений вище підхід [1, С. 132–137]. Але проблема предмета безпосередньо договору про передання прав на використання об'єкта інтелектуальної власності у сфері господарювання, у сфері підприємницької діяльності досліджується в літературі поверхово, у розрізі суміжних проблем. Вирішення ж питання про предмет саме такого договору видається важливим, враховуючи основоположну ознаку договорів, що діють у сфері господарських (підприємницьких) договірних правовідносин, яку сучасні науковці вбачають у суспільно-корисному результаті, на досягнення якого спрямована вся господарська діяльність [5, С. 910].

Метою нашої праці є визначення особливостей предмета договору про передання прав на використання об'єкта інтелектуальної власності (договору комерційної концесії) у підприємницькій діяльності.

Виклад основного матеріалу. Чіткості у питанні щодо предмета та об'єкта договору не дотримується й законодавець, бо в одних випадках застосовує термін «предмет договору», маючи на увазі певне майно, а в інших розглядає це саме явище як «об'єкт договору». Так, у положеннях Цивільного кодексу України (ст. 656, ст. 718, ст. 760, ст. 798, ст. 807, ст. 812) майнові блага виступають *предметом* договору, тоді як, наприклад, у ст. 66, ст. 283, ст. 292 Господарського кодексу України майно згадується як *об'єкт* договору. Помітним при цьому є і той факт, що в різних статтях Господарського кодексу України майно фігурує і як об'єкт діяльності, і як об'єкт зобов'язання, і як об'єкт договору.

Поряд із зазначеними підходами в науці здавна запропоновано ідею, яка підтримується і сучасниками (О.А. Беяневич, В.С. Мілаш) вважати предметом договору не майно (речі, гроші, майнові права, інші блага), а дії сторін договірної правовідносини, які є необхідними для того, щоб сторони досягли цілей, заради яких вони уклали договір. Так, В.С. Мілаш, зокрема, стверджує, що конкретне майнове благо, стосовно якого здійснюються взаємоузгоджені дії сторін господарського договору та досягається його кінцевий правовий ефект, є об'єктом господарського договору. Це власне товар як результат господарської діяльності, що призначений для ринкового обміну, на отримання якого спрямовані дії кредитора (управленої сторони договору) та боржника (зобов'язаної сторони). Цей автор підкреслює, що кожен з учасників господарсько-договірної зобов'язання одночасно є і боржником, і кредитором, тому предмет такого зобов'язання охоплює також і дії, які зобов'язується вчинити кожна сторона для належного виконання договору. А враховуючи те, що об'єктом договору є предмет інтересу управленої сторони, науковець доходить висновку, що другим складником предмета цього договору є дія, яку зобов'язана вчинити друга сторона договору та внаслідок здійснення якої задовольняється згаданий інтерес та відповідно досягається кінцевий юридичний ефект договору. Тому загальна формула предмета господарського (підприємницького) договору включає два складники: певну дію, яку зобов'язується вчинити боржник, та об'єкт договору [6, С. 188-189].

Отже згаданий вчений вирізняє два рівні предмета господарського (підприємницького) договору. Такий підхід видається правильним, він вирішує проблему відмежування понять «предмет договору» та «об'єкт зобов'язання» одне від одного. Тому ми приймаємо за основу думку, яку відстоюють і деякі сучасні науковці, що предметом договору є та основна дія (сукупність дій), яку необхідно здійснити для досягнення мети договору; правильно визначений предмет договору вказує на значущу мету договірної правовідносини [7, С. 63]. Саме у світлі такого підходу слід вирішувати питання щодо предмета договору про передання прав на використання об'єктів інтелектуальної власності у сфері підприємництва: вирізнити у предметі договору два рівні – дії сторін, спрямовані на досягнення мети договору (первинний рівень), та блага, об'єкти, щодо яких ці дії вчиняються (другий рівень).

Щодо первинної складової предмета договору комерційної концесії слід зазначити, що вона визначена в тих законодавчих нормах, які закріплюють особливості таких договорів – ст. 366 Господарського кодексу України та ст. 1115 Цивільного кодексу України. За цими нормами такою дією є *надання праволодільцем користувачеві права використання в підприємницькій діяльності користувача комплексу прав*, які належать праволодільцеві, з метою виготовлення та/або продажу товару (надання послуг).

У цілому законодавчий підхід до визначення предмета договору комерційної концесії у двох основних актах законодавства – у Цивільному та Господарському кодексах України відрізняється. У першому з цих кодексів є окрема норма, присвячена цьому питанню, тоді як у другому – предмет взагалі не згадується.

У положеннях Цивільного кодексу України предмет договору комерційної концесії визначений чітко: відповідно до ч. 1 ст. 1116 предметом договору комерційної концесії є право на використання об'єктів права інтелектуальної власності (торговельних марок, промислових зразків, винаходів, творів, комерційних таємниць тощо), комерційного досвіду та ділової репутації. Отже норми цивільного закону визначають предметом цього договору *право* на використання об'єктів інтелектуальної власності та деяких інших благ. Враховуючи те, що йдеться про сферу, де метою діяльності є отримання прибутку, варто уточнити, що предметом договору комерційної концесії є право на використання об'єкта інтелектуальної власності, комерційного досвіду та ділової репутації.

У положеннях Господарського кодексу України прямо про предмет договору комерційної концесії не йдеться. Але про нього можна зробити висновки з тих норм, які визначають поняття договору комерційної концесії. Згідно з приписами ч. 1 ст. 366 Кодексу за договором комерційної концесії праволодільць зобов'язується надати користувачеві на строк або без визначення строку право використання в підприємницькій діяльності користувача комплексу прав, належних праволодільцеві,

а користувач зобов'язується дотримуватися умов використання наданих йому прав і сплачувати обумовлену договором винагороду. У ч. 2 цієї ж статті зазначається, що за цим договором передбачено передання для використання комплексу прав, ділової репутації та комерційного досвіду правоволодільця.

Таким чином можна стверджувати, що і в Господарському кодексі України, і в Цивільному кодексі України виражено однакові погляди на предмет договору комерційної концесії – це право використання комплексу прав (інтелектуальної власності), ділової репутації та комерційного досвіду іншого суб'єкта (правоволодільця). Отже законодавець визначає предметом цього договору саме об'єкт, який згідно з викладеним вище підходом ми розглядаємо як складник предмета договору на другому рівні.

Відмінності полягають у тому, що в положеннях Цивільного кодексу України про предмет договору концесії йдеться саме про права інтелектуальної власності щодо торговельних марок, промислових зразків, винаходів, творів, комерційних таємниць тощо (ст. 1116); перелік є відкритим і дозволяє поширювати цю норму на відносини щодо інших об'єктів інтелектуальної власності: корисних моделей, об'єктів авторських прав, як-от, бази даних, комп'ютерні програми та ін. Тоді як у нормах Господарського кодексу України про комерційну концесію ніяких уточнень щодо виду прав, які передаються в користування за таким договором, не зазначається. За винятком торговельної марки та інших позначень правоволодільця, про які згадано у ст. 371 Кодексу, де йде мова про обов'язки користувача, а також у ст. 375, яка визначає наслідки зміни торговельної марки чи іншого позначення правоволодільця.

Отже з тлумачення положень відповідних статей Господарського кодексу України можна зробити висновок, що за договором концесії користувачеві можуть бути передані будь-які права правоволодільця і права інтелектуальної власності, зокрема, тоді як за Цивільним кодексом – виключно права інтелектуальної власності, право на ділову репутацію та комерційний досвід.

Відомо, що однією з ознак, яка дозволяє залучати певне соціальне благо до підприємницьких договірних правовідносин, є його оборотоздатність, тобто здатність бути об'єктом господарського, підприємницького обороту. Оскільки таким оборотом є законодавчо врегульований процес переходу благ від одного суб'єкта до іншого [8, С. 367], то оборотоздатним є таке соціальне благо, яке може відчужуватися та переміщуватися від одного суб'єкта до іншого. Об'єктами обміну, а отже й об'єктами господарських, підприємницьких договорів, передусім, є об'єкти, які можуть оцінюватись за ознакою оборотоздатності, яким притаманна спроможність до майнового обміну, яка в літературі отримала також назву «товароздатності». При цьому науковці виокремлюють у структурі товароздатності приватну та публічну компоненти об'єктів підприємницьких договорів [6, С. 204-205].

Беручи за основу такий підхід, можна зробити умовивід, що приватна компонента об'єктів комерційної концесії проявляється в їхній товарній природі (корисні властивості об'єкта, його здатність задовольняти різноманітні підприємницькі інтереси), що відображає споживчу вартість. Складником приватної компоненти буде також здатність таких об'єктів обмінюватися на інше майнове благо (гроші), що відображає їхню мінову вартість.

Поряд із цим, визначаючи приватну компоненту товароздатності об'єкта комерційної концесії, слід враховувати складність об'єкта, яким є *право* користування об'єктом інтелектуальної власності. Передусім, слід визначити, що саме наділене корисними властивостями, які утворюють споживчу вартість цього об'єкта – це саме право інтелектуальної власності, чи власне об'єкт інтелектуальної власності (винахід, товарний знак, комп'ютерна програма), який буде використовуватися? Враховуючи те, що економічний ефект дає використання об'єкта інтелектуальної власності, а право на його використання передається саме за договором, можна дійти висновку, що цей елемент дворівневого предмета комерційної концесії також є складним, бо поєднує саме благо (об'єкт інтелектуальної власності) та права на нього.

Публічну компоненту товароздатності об'єктів комерційної концесії можна вбачати у правовому режимі об'єктів інтелектуальної власності та нормативних правилах їх участі в обороті (правилах і юридичних наслідках відчуження тощо); такі встановлені законом правила зазвичай забезпечують баланс приватних та публічних інтересів.

Висновки. Законодавець визначає предметом договору про передання прав на використання об'єктів інтелектуальної власності у підприємстві (договору комерційної концесії) *право* на використання об'єктів права інтелектуальної власності, комерційного досвіду та ділової репутації.

Досягнення юридичної науки у сфері визначення предмета підприємницьких договорів та особливості правовідносин комерційної концесії дозволяють вирізняти у предметі договору комерційної концесії кілька рівнів. На первинному рівні складником предмета договору комерційної концесії є

дії правоволодільця щодо надання користувачеві права використання в підприємницькій діяльності користувача комплексу прав, які належать правоволодільцеві. На другому рівні складником предмета договору комерційної концесії є об'єкт, котрим виступає право (комплекс прав) на використання об'єктів права інтелектуальної власності, комерційного досвіду та ділової репутації, яким правоволодільця наділяє користувача. Для користувача результатом отримання такого права є можливість використовувати об'єкт інтелектуальної власності у підприємницькій діяльності з метою отримання прибутку, внаслідок чого цей об'єкт стає частиною предмета договору комерційної концесії.

Об'єкт інтелектуальної власності є предметом договору про передання прав на використання об'єктів інтелектуальної власності у підприємництві (договору комерційної концесії) завдяки своїй товароздатності, яка відображається у приватній компоненті (споживча та мінова вартість) та публічній компоненті (наявність правового режиму, що забезпечує баланс приватних та публічних інтересів у цій сфері).

Список використаних джерел:

1. Сурженко А.О. К вопросу о предмете договора в гражданском праве. *Проблеми законності: респ. міжвідом. наук. зб.* Х.: Нац. юрид. акад. України, 2002. Вип. 53. С. 132–137.
2. Цивільне право України: підручн. у 2-х кн. / О. В. Дзера (кер. авт. кол.), Д.В. Боброва, А.С. Довгерт [та ін.]; за ред. О.В. Дзери, Н.С. Кузнецової. К.: Юрінком Інтер, 2002. Кн. 1. 720 с.
3. Боднар Т.В. Договірні зобов'язання в цивільному праві: (Заг. положення): навч. посіб. К.: Юстиніан, 2007. 280 с.
4. Проблеми правового регулювання договірних відносин суб'єктів господарювання: монографія / В.М. Адам та ін.; за заг. ред. М.С. Долинської. Львів: ТОВ «Галицька видавнича спілка», 2019. 247 с.
5. Пшенічнова З.І., Севастьянова А.Ю. Місце господарського договору в системі господарського права: значення та ознаки. *Молодий вчений. Науковий журнал.* 2018. № 11 (63). С. 908–911
6. Мілаш В.С. Перспективи модернізації договірних правовідносин у сфері господарювання: монографія. Х.: ХНУМГ. 2014, 227 с.
7. Шимон С. Об'єкт і предмет договору і цивільного правовідношення: нотатки до наукової дискусії. *Юридична Україна.* 2011. № 4. С. 58–64.
8. Спасибо-Фатеева І.В. Обороздатність об'єктів цивільних прав та її значення для вчинення правочинів. *Цивілістика на шляху формування доктрин: вибр. наук. пр.* І.В. Спасибо-Фатеева. Х., 2012.